

Inleiding

Gisèle Weyembergh - Instituut voor Natuurbehoud

Dit zesde deel vult de laatste schakel in van de DPSIR-benadering (activiteit–druk–toestand–impact–respons). De Respons gaat over de beleidsinitiatieven met betrekking tot bescherming, herstel en ontwikkeling van de natuur in Vlaanderen. Het betreft instrumenten en acties (in een ruime zin) om de verstoringen (zie deel IV) en het daardoor veroorzaakte verlies aan biodiversiteit (zie delen I en II) tegen te gaan. Die initiatieven kunnen op alle schakels van de DPSIR-keten inspelen. Dit deel behandelt het beleid dat rechtstreeks ingrijpt op de toestand van de natuur, zowel op internationaal (hoofdstuk 29), op Europees (hoofdstuk 30 Speciale Beschermingszones) als op Vlaams niveau (in de hoofdstukken 28 De recente evoluties in het natuurbeleid, 31 Het Vlaams Ecologisch Netwerk en het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk, 34 Verwerving van natuurgebieden, 35 Natuurreservaten, 36 Bosreservaten en 37 Natuurinrichting). De ondersteuning van de Vlaamse lokale besturen (gemeentelijke en provinciale overheden) met betrekking tot natuur komt in hoofdstuk 38 Samenwerking met lokale overheden aan bod. Andere beleidsdomeinen met implicaties voor natuur, zoals het waterbeleid en het bosbeleid, worden behandeld in hoofdstuk 32 en 33. Tot slot komt het doelgroepenbeleid aan bod met natuureducatie (hoofdstuk 40 Leren voor natuur) als belangrijk instrument voor het scheppen van een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak voor natuur (hoofdstuk 39).

Hoe de verschillende instrumenten van het natuur- en het waterbeleid samen bijdragen tot de bescherming en herstel van de natuurwaarden en wat de concrete problemen zijn op het terrein wordt in de focus over de Zwarte Beek geschetst.

Een nieuwe aanpak t.o.v. het NARA 2001

In het vorige NARA werden 'Verstoringen en herstelprocessen' samen in 1 deel opgenomen. 'Mens en natuur'

en 'Beleidsvaluatie' werden in 2 aparte delen behandeld. Omdat de materie die daarin behandeld werd nauw aansluit bij herstelprocessen, werd de indeling in het NARA 2003 anders gestructureerd. Verstoringen worden in deel IV besproken en 'herstel' wordt samen met 'bescherming' in deel VI behandeld.

Het voormalig hoofdstuk 'Natuurbeheer, natuurontwikkeling en natuurinrichting' was toen één entiteit in het deel 'Verstoringen en herstelprocessen'. Omwille van zijn heterogeniteit (inhoudelijk en wat de implicaties van die instrumenten voor natuur betekenen) wordt het hier opgesplitst in drie hoofdstukken: hoofdstuk 35 Natuurreservaten, hoofdstuk 36 Bosreservaten en hoofdstuk 37 Natuurinrichting. Het voormalige luik 'Acties met betrekking tot natuurbeheer en -ontwikkeling in de open ruimte en in de bebouwde omgeving' wordt in het NARA 2003 verspreid over de hoofdstukken 38 (in deel VI) en 17 (in deel III). Wat in 2001 onder de titel 'Natuurontwikkeling op gemeentelijk niveau en gemeentelijke natuurontwikkelingsplannen' viel, vindt men hier onder 'Samenwerking met de lokale overheden' (hoofdstuk 38) terug; wat onder 'Beheerovereenkomsten en Ruilverkaveling' viel, komt in 2003 in Agrarisch Gebied (hoofdstuk 17).

Het meest concrete cijfermateriaal voor het (uitgevoerde) natuurbeleid is de oppervlakte verworven terreinen met huidig hoge of potentiële natuurwaarde door de overheid en terreinbeherende natuurverenigingen. Op 1/1/2003 beschikte Vlaanderen over 25.645 ha natuurreservaat (het gaat hier om wel en niet-erkende of aangewezen reservaten) en bosreservaat samen. 2001 en 2002 waren piekjaren qua aangroei van het areaal natuurreservaat; dit vooral dankzij de toename in de aankopen. Op 1/1/2003 was 61,5 % in eigendom. Momenteel is er een inhaaloperatie aan de gang voor de erkenning en de aanwijzing van de natuurreservaten: 1480 ha in 2001 en 1392 ha (waarvan 1240 ha erkend) in 2002. De oppervlakte erkend en aangewezen natuurreservaat bedroeg op

Foto Deel VI (Beheerwerken langs een spoorwegberm in Zuid-West-Vlaanderen, Yves Adams).

Beheerwerken door vrijwilligers vormen een belangrijke schakel in het behoud en de ontwikkeling van waardevolle biotopen in Vlaanderen.

1/1/2003 12.551 ha (waarvan 4947 ha aangewezen en 7604 ha erkend). Er is nog altijd een achterstand in het opmaken van beheerplannen voor de Vlaamse aangewezen natuurreservaten. Een ontwerp van vademecum voor een gestandaardiseerde reservatenmonitoring is afgewerkt. Hierin wordt voorgesteld om ook de Vlaamse natuurreservaten op te volgen. De 1670 ha bosreservaat heeft zowel een ecologische als een wetenschappelijke functie. Daarom worden ook bossen met geringere natuurlijkheid opgenomen als bosreservaat. Voor 40 % van de bosreservaten bestaat een goedgekeurd beheerplan. Sinds mei 2000 loopt een monitoringsonderzoek in de integrale bosreservaten.

Om de doelstellingen van natuurontwikkeling en -herstel in grote gebieden (al dan niet reservaatoverschrijdend) te realiseren, voorziet het Natuurdecreet het instrument natuurinrichting. Natuurinrichting richt de Speciale Beschermingszones in en geeft een ruggengraat aan het Vlaams Ecologisch Netwerk. Tot oktober 2002 waren er 18 projecten ingesteld voor een totaal areaal van 6488 ha. Het 'Vademecum monitoring in natuurinrichting' is afgewerkt in oktober 2001 en wordt sindsdien gebruikt in alle projecten voor de uitwerking van het monitoringsplan. Sinds 2001 wordt monitoring in de projecten geïmplementeerd met vastlegging van de Ausgangssituatie. Sinds het Wijzigingsdecreet bestaat de verplichting van minimaal 90% planologisch groen niet meer.

Naast verwerving, erkenning/aanwijzing van natuurreservaten en natuurinrichting tracht het gebiedsgericht natuurbeleid flora, fauna en habitats te vrijwaren via het afbakenen van beschermde gebieden. De Habitatrictlijn kreeg in de loop van 2002 een juridische invulling in Vlaanderen. Met het vaststellingsbesluit verscheen de afbakening van de 38 aangemelde habitatrictlijngebieden in het Belgisch Staatsblad. Het gewijzigde Natuurdecreet zorgt o.a. voor de omzetting van de Vogel- en Habitatrictlijn in eigen regelgeving. De afbakening van het VEN 1e fase is bezig: ca. 87.000 van 125.000 ha VEN is afgebakend in eerste fase na doelgroepenoverleg. Voorafgaand aan en tijdens het openbaar onderzoek voor de eerste fase werd een professionele communicatiecampagne opgezet. Tot dusver is het protest tegen de afbakening van het VEN beperkt. Men beoogt de definitieve vaststelling van de afbakeningsplannen VEN 1e fase door de Vlaamse regering in mei 2003. 55 % van de habitatrictlijngebieden en 24 % van de vogelrichtlijngebieden bevindt zich in VEN 1e fase. De tweede fase in de afbakening van het VEN wordt momenteel administratief voorbereid.

Naast de afbakening van het VEN (de natuurlijk structuur) is de ontwikkeling van een ecologische infrastructuur van belang. Daar kunnen de gemeenten en provincies al dan niet samen met het gewest een rol spelen in de reali-

satie van het lokale natuurbeleid. De vroegere convenanten werden vervangen door nieuwe samenwerkingsovereenkomsten met gemeenten en provincies. Het instrument van het gemeentelijke natuurontwikkelingsplan (GNOP) werd behouden en het aantal subsidieerbare acties voor natuur is uitgebreid. Terwijl er een dalende trend is in het aantal gemeenten dat op een overeenkomst met de Vlaamse overheid tekent, is er een stijgende voorkeur voor de cluster natuur bij de nieuwe samenwerkingsovereenkomst.

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zorgt voor een betere integratie van water- en natuurbeleid. Nieuwe instrumenten, aangegeven in het Ontwerp van decreet Integraal Waterbeleid, kunnen ertoe bijdragen dat de doelstellingen van SBZ, VEN en IVON sneller gerealiseerd worden. Toch blijkt de uitvoering van geïntegreerde plannen in de praktijk moeizaam te verlopen. Het voorbeeld van de Zwarte Beek toont tevens aan dat water- en natuurbeheerders in de praktijk nog onvoldoende vanuit eenzelfde visie handelen.

Binnen het huidige bosbeleid is de aandacht voor duurzaamheid en natuurbehoud sterk toegenomen. De resterende bosoppervlakte wordt streng bewaakt, alhoewel de vele zonevreemde bossen nog een knelpunt vormen. De beheervisie voor openbare bossen belooft een omzetting van veel homogene naaldbossen in gevarieerde loofbossen. De geplande bosuitbreiding vordert moeizaam. Rond de invulling van het VEN en rond ontbossing in functie van natuurontwikkeling zijn bos- en natuurbeleid nog niet volledig afgestemd.

De realisatie van het natuurbeleid kan niet zonder draagvlak voor natuur. Beschikbare gegevens inzake draagvlak wijzen op een positieve houding van de Vlaming tegenover natuur. De grootste Vlaamse natuurvereniging Natuurpunt vzw, ontstaan uit de fusie tussen Natuurreservaten vzw en De Wielewaal vzw, telde in 2002 ca. 47.000 leden. Bij politiek draagvlak valt op dat, niettegenstaande het budget voor natuur de voorbije jaren gevoelig steeg, dit toch nog maar 0,6 % van het totale Vlaamse budget bedraagt. De verhoogde steun aan terreinbeherende verenigingen en de aandacht voor o.m. openstelling in het vernieuwde subsidiebesluit zijn draagvlakversterkend.

Natuur- en milieueducatie, laatste hoofdstuk van dit NARA, kent een inhoudelijke wijziging naar 'leren voor duurzaamheid'. Een betere afstemming van het NME-beleid op de doelgroepen van het milieubeleid dringt zich op. Er is dringend behoefte aan valide cijfermateriaal om dit beleid in Vlaanderen beter in kaart te kunnen brengen en beter te kunnen evalueren.

